

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ**

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 4(35), с. 110–115

Проблема забезпечення інформаційної безпеки є одним з ключових і найважливіших завдань сучасної науки міжнародного права, а також практичної діяльності різноманітних суб'єктів міжнародних відносин на міжнародній арені в частині формування надійної основи як для самої інформаційної безпеки (насамперед на міждержавному рівні), так і всіх тих напрямів діяльності, які належать до інформаційних, а також гарантування безпеки у зазначеній сфері.

В умовах постання глобального інформаційного суспільства особливої ролі набуває не лише процес створення каналів передачі інформації та обміну нею, а й формування системи гарантій безпеки цього процесу [1, 21]. Одним з найважливіших засобів забезпечення інформаційної безпеки є право, що, в свою чергу, виводить правову науку на одну з провідних позицій у цьому процесі.

Актуальність дослідження проблематики забезпечення інформаційної безпеки в системі сучасної міжнародної співпраці зумовлюється кількома причинами, серед яких необхідно насамперед згадати такі. По-перше, різке збільшення кількості глобальних та регіональних загроз у міжнародному розвитку істотно актуалізує проблематику безпеки як універсальної сфери діяльності сучасної міжнародної спільноти. Справді, виникнення цілої низки складних глобальних викликів часто ставить під загрозу не лише ті чи інші сфери міжнародної співпраці (політичну, фінансову, економічну, екологічну, соціально-культурну тощо), а й сам факт існування міжнародної спільноти в режимі ефективної взаємодії і співпраці. Однією з найнебезпечніших загроз, що переконливо продемонструвала практика міжнародних відносин XXI ст., є небезпека у сфері міжнародної інформації,

міжнародної комунікації та інформаційних відносин. Через цю причину особливої актуальності набуває процес наукового пошуку тих засобів (наразі нас цікавлять виключно засоби правового характеру), які спроможні не тільки врегулювати міжнародні інформаційні відносини, а й гарантувати їх стабільний розвиток, і головне — безпеку. По-друге, необхідно наголосити на тому, що до останнього часу проблематика інформаційної безпеки здебільшого досліджувалась лише на національному рівні. Це цікаві праці українських, російських, американських, азійських, європейських учених. Однак, як продемонструвала практика міжнародної співпраці, наразі проблема полягає не стільки в узгодженні існуючих національних систем забезпечення інформаційної безпеки, скільки у розробці цілісної і якісно нової системи правового захисту і гарантування міжнародної інформаційної безпеки. Подібний глобальний характер цієї системи зумовлюється тим, що наразі зв'язки в інформаційній сфері вже давно вийшли на наднаціональний рівень, а отже потребують насамперед міжнародних правових гарантій, у зв'язку з чим це завдання стає актуальним як для суб'єктів міжнародних відносин, так і для науки міжнародного права. Нарешті, по-третє, необхідно зазначити, що потенційна загроза міжнародній спільноті нині виходить не

стільки від певних матеріальних факторів, які спричиняють ескалацію напруження у міжнародних відносинах, скільки від успішності й безпеки обігу інформації, оскільки самі по собі інформаційні ресурси набули у сучасному світі не меншого значення, ніж людські, військові, фінансові, технічні, природні, матеріальні та інші види ресурсів, які тривалий час визначали основні напрями міжнародного розвитку. Отже, питання інформаційної безпеки і її правового забезпечення на рівні міжнародного права набувають особливого звучання й актуальності у контексті створення надійної системи гарантій міжнародної системи безпеки в цілому.

Таким чином, ставлячи на меті комплексне дослідження правового забезпечення інформаційної безпеки в системі сучасної міжнародної співпраці, маємо вирішити такі дослідницькі завдання: а) визначити сутність міжнародно-правових гарантій інформаційної безпеки та їх вплив на розвиток системи сучасного міжнародного права; б) охарактеризувати основні фактори, що впливають на стан та правове забезпечення міжнародної інформаційної безпеки; в) окреслити перспективи та напрями вдосконалення системи правового забезпечення інформаційної безпеки на міжнародному рівні.

На сьогодні основні для розуміння забезпечення міжнародної інформаційної безпеки міжнародно-правові норми закріплені у Статуті ООН, а також інших міжнародних нормативно-правових актах, що формують правовий базис для розв'язання збройних конфліктів, визначають засади міжнародного гуманітарного права, а також регулюють процес упередження та боротьби з міжнародним тероризмом. Таким чином, до основних правових принципів, що пов'язані з міжнародними інформаційними відносинами в частині гарантування інформаційної безпеки, можемо віднести такі: принцип суверенної рівності держав у сфері використання інформаційних ресурсів, забезпечення інформаційного суверенітету держави та рівноправної участі в переговорних процесах щодо встановлення і кодифікації міжнародно-правових документів у сфері інформаційної безпеки; прин-

цип невтручання у внутрішні справи інших держав, який передбачає неприпустимість інформаційної інтервенції і втручання за допомогою інформаційних ресурсів та засобів у внутрішні справи держав з метою проведення спеціальних інформаційних кампаній, ворожої пропаганди та поширення деструктивної чи спеціально спрямованої інформації; принцип заборони застосування сили або загрози силою, який забороняє використання інструментів інформаційного впливу проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави; принцип мирного врегулювання міжнародних спорів, який зобов'язує держави до превентивної дипломатії або переведення збройного конфлікту на переговорний рівень за допомогою інструментів інформаційного впливу; принцип територіальної цілісності та непорушності кордонів, який стосується визначення меж національного інформаційного простору та заходів захисту від несанкціонованого втручання ззовні; принцип дотримання фундаментальних прав і свобод людини, який визначає конституційні та спеціальні норми, а також норми міжнародних договорів щодо свободи слова та вільного обігу інформації, незалежності і плюралізму міжнародних мас-медіа, свободи вираження, заборони цензури та захисту конфіденційності інформаційних ресурсів; принцип самовизначення народів і націй, який встановлює права національних меншин на культурну самобутність та інформаційну діяльність; принцип міжнародного співробітництва, який зобов'язує держави співпрацювати задля зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, розвитку глобальної інфраструктури з метою досягнення політичних, економічних і соціокультурних інтересів людства.

Аналіз чинного міжнародного законодавства дає підстави зробити висновок, що міжнародна безпека є визначеною системою міжнародних відносин держав з метою підтримання міжнародного миру і стабільності, що регламентується принципами і нормами статуту ООН. Зазначена система включає в себе: основні принципи міжнародного права; процедури мирного вирішення спорів; спіль-

ні дії та миротворчі операції для попередження загрози миру; повноваження Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН з питань роззброєння та обмеження озброєнь. Нормотворча практика ООН внаслідок трансформацій сучасного світу та досягнень нових технологій здійснюється шляхом розробки нових угод та рекомендацій з різних конкретних питань міжнародних відносин, зокрема питань інформаційної безпеки. Норми таких угод та резолюцій утворюють похідний від Статуту ООН рівень міжнародного правопорядку, який ґрунтується на цілях і принципах Статуту ООН і є регуляторною основою міжнародних відносин в галузі інформаційної безпеки.

Утім, як вже було зазначено, під впливом глобалізації та стрімкого розвитку системи інформаційних технологій поступово сформувалися нові підходи ООН, а отже і нові виміри міжнародної співпраці щодо забезпечення й гарантування інформаційної безпеки. Багатогранність інформаційно-комунікаційних технологій у політичному, економічному, безпековому, соціальному та культурному плані, визнання руйнівного чинника нових технологічних озброєнь змусило ООН та інші міжнародні організації включити проблему міжнародної інформаційної безпеки у сферу своїх інтересів та нормотворчої діяльності. У результаті було прийнято цілий ряд міжнародних договорів і конвенцій у високотехнологічних галузях. Зокрема: Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р.; Конвенція по морському праву 1982 р.; Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р.; Договір про обмеження систем ПРО від 26 травня 1972 р.; Конвенція про заборону хімічної зброї, яка набула чинності 29 квітня 1997 р.; Конвенція про заборону біологічної зброї, що набула чинності 26 березня 1975 р.; Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін і про їх знищення від 18 вересня 1997 р. Водночас, слід звернути увагу на те, що практична діяльність ООН на сьогодні включає в себе всі сфери міжна-

родної безпеки: військову, гуманітарну, політичну, економічну, екологічну, інформаційну тощо, а отже в документах цієї організації зазначено, що з того часу, коли був прийнятий Статут ООН, світ значно змінився завдяки процесам всебічної, зокрема економічної та технологічної, а відтак — і політичної, глобалізації, що зміцнило взаємозалежність держав та їх зацікавленість у сприянні миру і безпеці, розуміння необхідності помноження спільних зусиль усіх суб'єктів міжнародних відносин у напрямі гарантування світової безпеки, мирного врегулювання конфліктів та кризових ситуацій з позицій захисту прав людини і основних свобод. Яскравим прикладом такого документа може виступити резолюція Генеральної Асамблеї ООН 42/93 від 1987 р. [2]. Разом з тим, в іншій резолюції 1989 р. № 44/21 Генеральна Асамблея ООН звернулася до всіх держав із закликом сприяти міжнародній співпраці “в усіх напрямках забезпечення міжнародної безпеки, підтвердила дієвість і значення Статуту ООН, необхідність дотримання основних його принципів, висловила за співробітництво в рамках Організації та її основних структур” з метою знайти різноманітні “підходи до зміцнення принципів і систем міжнародної безпеки на основі нормативних документів ООН” [3]. Фактично на рівні цих резолюцій було вказано на потребу неухильного дотримання принципів незастосування сили, невтручання у внутрішні справи держав, забезпечення фундаментальних прав і свобод, невикористання високих технологій з протиправною метою, невідповідність міжнародних інформаційних відносин Статуту ООН, міжнародно-правове регулювання інформаційної безпеки і формування системи міжнародного контролю за інформаційними озброєннями. Також було передбачено з'ясувати позиції світового співтовариства щодо проблеми потенційного воєнного використання інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення існуючих і створення нових систем озброєнь; визначити основні поняття у сфері міжнародної інформаційної безпеки; розглянути можливість створення міжнародної системи моніторингу інформаційних загроз; розробити

міжнародно-правовий режим інформаційної безпеки.

Безпосередньо у сфері інформаційної безпеки на рівні ООН було визнано, що нині в інформаційній сфері необхідна кодифікація спеціальних принципів і норм, які склалися на основі Статуту ООН, а також досягнення нових угод, з метою упорядкування і стабілізації міжнародного співробітництва держав в інформаційній сфері. Про важливість цієї проблематики для ООН засвідчує те, що питання міжнародної інформаційної безпеки постійно обговорювалось на Генеральній Асамблеї протягом останніх п'ятнадцяти років з метою розробки комплексного міжнародного нормативно-правового акта на основі вже ухвалених резолюцій, де вказано на глобальний характер міжнародної інформаційної безпеки, а також її безпосередній вплив на політичну, економічну, екологічну, гуманітарну, безпеку не лише окремих держав, а й світової спільноти в цілому.

Це має особливе значення з огляду на те, що нормотворча діяльність ООН відіграє провідну роль для розв'язання проблеми міжнародної інформаційної безпеки і забезпечення міжнародного співробітництва у цій сфері. Зокрема, 23 вересня 1998 р. на адресу Генерального секретаря ООН міністр закордонних справ Російської Федерації надіслав спеціального листа, в якому вперше на багатосторонньому рівні була порушена проблема міжнародної інформаційної безпеки. До цього листа додавався проект резолюції Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН з питань роззброєння і міжнародної безпеки під назвою "Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікації в контексті міжнародної безпеки", яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 4 грудня 1998 р. [4]. Після цього проблема інформаційної безпеки обговорювалась у 1999 р. на 53-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у ході голосування за резолюцію 53/73 "Роль науки і техніки в контексті міжнародної безпеки і роззброєння". Враховуючи необхідність регулювання передачі новітніх технологій подвійного призначення, було запропоновано встановити жорсткі обмеження на експорт новітніх матеріалів, об-

ладнання та технологій у країни, що розвиваються, для використання у мирних цілях. Також вказувалось на потребу застосування узгоджених на багатосторонній основі, загальноприйнятних принципів, які дають можливість врахувати справедливі оборонні потреби і виконувати завдання з підтримання міжнародного миру та безпеки, а також сприяти використанню досягнень науки і техніки в мирних цілях. Таким чином, резолюція фактично закликала держави – члени ООН вжити додаткових заходів із застосування і впровадження досягнень науки і техніки для розв'язання проблем роззброєння та передачі технологій відповідного характеру, розробити правові засади щодо міжнародної передачі технологій подвійного призначення, а особливо високих технологій воєнного застосування [5].

Щоправда, говорячи про формування правових основ і гарантій міжнародної інформаційної безпеки, слід визнати, що наразі можна засвідчити різні позиції провідних держав сучасності щодо розуміння потенційних загроз в інформаційних озброєннях та їх використанні проти критично важливих сфер життєдіяльності суспільства. Зважаючи на це, на 54-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було ухвалено оновлену резолюцію 54/49 "Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки", на підставі якої концепція світової інформаційної безпеки набула визнання як глобальна проблема сучасності. Мотивацією для прийняття резолюції стало усвідомлення принципово нових потенційних загроз для міжнародного миру під впливом науково-технологічного прогресу та глобальної взаємозалежності усіх сфер життєдіяльності міжнародного співтовариства. У цій резолюції державам-членам було запропоновано висловитися щодо проблем інформаційної безпеки, дослідити технології загроз у цій сфері, у тому числі протиправне застосування інформаційних і комунікаційних систем та ресурсів, розробити загальноприйнятні принципи, спрямовані на зміцнення безпеки та посилення боротьби з інформаційним тероризмом і злочинністю [6].

Під час обговорення цієї резолюції було вказано одразу на декілька важливих напрямів гарантування інформаційної безпеки. Насамперед йшлося про необхідність забезпечення подальшого розвитку інформаційних технологій та їх цивільного використання, а також про визнання потенційними загрозами несанкціоноване втручання або неправомірне використання ІКТ-систем, порушення цілісності критично важливих інформаційних інфраструктур та інформаційних ресурсів як урядових, так і неурядових установ, комерційних організацій, та приватних баз даних. З цього погляду інформаційна безпека охоплює широкий спектр проблем, таких як захист конфіденційності, отримання прав доступу, надійність накопичення і збереження інформації, захист у процесі її обробки. Недостатній захист відповідних систем та ресурсів, що підвищує вразливість національної безпеки держав, може розглядатися і як загроза для міжнародної безпеки.

Таким чином, підбиваючи результати проведеного дослідження, можна зробити такі висновки. По-перше, основною метою сучасного міжнародного співробітництва в галузі інформаційної безпеки є сприяння рівноправному і безпечному інформаційному обміну на засадах загально визнаних принципів міжнародного права. Мають бути узгоджені: заходи з ефективного обмеження загроз міжнародній інформаційній безпеці, правове визначення ознак інформаційних озброєнь і їх класифікація, заходи з обмеження обігу засобів інформаційних атак, а також сформована міжнародно-правова база, яка дасть змогу систематизувати ознаки інформаційної агресії. По-друге, з огляду на триваючі у світі глобалізаційні процеси, важливою гарантією міжнародної інформаційної безпеки є, з одного боку, недопущення, завдяки цілому ряду правових механізмів, застосування інформаційних технологій і засобів з метою агресивного впливу на суспільну свідомість і дестабілізації суспільства і держави, а з дру-

го боку — узгодження процедур взаємного інформування та попередження випадків несанкціонованого транскордонного інформаційного впливу. Сприяти цьому може створення системи міжнародного моніторингу для попередження інформаційних загроз, а також створення міжнародної системи сертифікації технологій і засобів щодо гарантій інформаційної безпеки. По-третє, важливим кроком до правової інституалізації системи гарантій міжнародної інформаційної безпеки стало правове визнання міжнародної відповідальності за неправомірну діяльність в інформаційному просторі, яка здійснюється суб'єктами міжнародного права.

Література

1. Петров В. К. От информационных войн к управляемой конфронтации и сотрудничеству / В. К. Петров, И. И. Рабинович // Власть. — 2001. — № 1. — С. 20–29.
2. Всеобъемлющая система международного мира и безопасности. Резолюция A/RES/42/93 ГА ООН // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4558512.html>
3. Укрепление международного мира, безопасности и международного сотрудничества во всех его аспектах в соответствии с Уставом ООН. Резолюция A/RES/44/21 ГА ООН // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/44/21&Lang=R>
4. Технологический прогресс и современные международные отношения: Учебник / А. В. Крутских, А. В. Торкунов, В. В. Ничков и др.; Под общ. ред. А. В. Крутских. — М.: Просвещение, 2004. — 359 с.
5. Роль науки и техники в контексте международной безопасности и разоружения. Резолюция A/RES/53/73 ГА ООН // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/53/73&Lang=R>
6. Достижения в сфере информатизации и телекоммуникации в контексте международной безопасности. Резолюция A/RES/54/49 ГА ООН // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/54/49&Lang=R>

Схарактеризовано основні засоби та механізми правового забезпечення інформаційної безпеки в процесі міжнародної співпраці сучасних держав. Досліджено роль міжнародних організацій у створенні системи гарантій

інформаційної безпеки, визначено основні напрями вдосконалення міжнародної співпраці і роль права у цьому процесі.

Охарактеризованы основные средства и механизмы правового обеспечения информационной безопасности в процессе международного сотрудничества современных государств. Исследована роль международных организаций в создании системы гарантий информационной безопасности, определены основные направления совершенствования международного сотрудничества, а также роль права в этом процессе.

The article studies the basic legal tools and mechanisms to ensure information security in the international cooperation of modern states. The author proves the role of international organizations in establishing a system of guarantees of information security, points out the main directions of improving international cooperation in this sphere, shows the role of law in this process.

Надійшла 20 січня 2012 р.